

واکاوی تأثیر مؤلفه‌های کالبدی بر احساس امنیت در فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی؛ نمونه موردی: مسکن مهر پاسارگاد

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۴/۰۱

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۹/۲۸

کد مقاله: ۵۳۵۹۱

نیلوفر لک^{۱*}، سیامک بهمنی^۲

چکیده

امنیت یکی از نیازهای مهم بشری و عاملی مؤثر در شکل‌گیری کالبد سکونتی برای انسان است، امنیت به سه گروه اجتماعی، فردی و ملی تقسیم و از ابعاد اقتصادی، کالبدی، اجتماعی - فرهنگی قابل ارزیابی است. هدف پژوهش فوق بررسی و تأکید بر مؤلفه‌های مؤثر کالبدی بر امنیت ساکنین در فضای باز مسکن مهر شهرستان پاسارگاد می‌باشد. همچنین در این مقاله سعی بر آن است تا با شناسایی عوامل کالبدی مؤثر در احساس امنیت محیط، مسیر برای ارائه راهکارهایی در راستای ارتقای وضعیت مسکن مهر در کشور هموار گردد. در این راستا ابتدا شاخص‌ها و معیارهای کالبدی مؤثر و مرتبط با مقوله امنیت، از منابع معتبر خارجی و داخلی استخراج شد. سپس شاخص‌های یاد شده در سؤالات پرسشنامه قرار گرفت. تحقیق حاضر از نوع توصیفی، همبستگی و به لحاظ هدف به جهت اعمال تغییرات از طرف دستگاه‌های اجرایی، تحقیق فوق یک تحقیق کاربردی محسوب می‌شود. روش تحقیق فوق پیمایشی از نوع دلفی و ابزار گردآوری داده‌ها مشاهده در ساعات مختلف شبانه-روز و پرسشنامه با استفاده از طیف لیکرت می‌باشد. به جهت کمی سازی اطلاعات پرسشنامه‌ها به تحلیل با نرم‌افزارهای excel2013-spss23 پرداخته شده است. حجم نمونه با اطمینان ۹۵٪ و انحراف استاندارد ۵٪ و حاشیه خطای ۵٪/± با جامعه آماری ۱۰۷ خانوار با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۹۰ خانوار تعیین گردید و مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. روش آزمون و بررسی فرضیات تحقیق استفاده از همبستگی پیرسون می‌باشد. نتایج حاکی از آن است بین مؤلفه‌های کالبدی از قبیل از قبیل فرم فضا، اندازه فضا، آسایش بصری و محیطی، سازمان فضایی و مکان‌یابی و احساس امنیت رابطه معناداری وجود دارد که متأسفانه در طراحی مسکن مهر پاسارگاد به این موضوع توجه نشده است.

واژگان کلیدی: امنیت، مؤلفه‌های کالبدی، فضای باز، مسکن مهر، شهرستان پاسارگاد

۱- پژوهشگر دکترای معماری، مرکز تحقیقات معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران (نویسنده مسئول)
Niloofarlak70@yahoo.com

۲- کارشناسی ارشد مکانیک

مسکن، از نخستین مسائلی است که بشر همواره با آن دست به گریبان بوده است و در تلاش برای دگرگونی و یافتن پاسخی مناسب و معقول برای رفع این نیاز است. نیاز هر انسان به سرپناه مطلوب، از جمله موارد مهم در طول زندگی وی محسوب می‌شود. رویکرد دولت هشتم و نهم در بخش مشکل تأمین مسکن با سیاست‌هایی مانند زمین صفر دنبال شد و با قوانینی همچون لایحه ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن به راهکارهایی اجرایی همانند طرح مسکن مهر انجامید. فضاهای شهری به عنوان بستر زندگی و فعالیت شهروندان باید بتوانند با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های میان افراد و گروه‌های سنی و اجتماعی، جنسی، محیطی امن، سالم و پایدار و جذاب را برای همه افراد فراهم کند و به نیاز تمامی قشرهای اجتماعی پاسخ مناسب بدهند و پاسخگوی حداقل نیازها باشد (شریعتی، ۱۰، ۱۸۴). امنیت اجتماعی با فضا و ساخت‌وساز شهری ارتباط معناداری دارد (مدنی پور، ۱۳۷۹: ۹). نیاز به امنیت، بنیادی‌ترین نیازهای انسان در جامعه بشری به شما می‌رود و امروزه از شاخصه‌های کیفی زندگی در شهرهاست در حالیکه فضاهای شهری امروزی، مؤلفه‌ای برای وقوع ناپهنجاری‌های شهری و در نتیجه عدم وقوع امنیت در شهر می‌باشد. امنیت را میتوان از دو بعد عینی و بعد ذهنی بررسی کرد. بعد عینی به مؤلفه‌های فیزیکی و کالبدی و بعد ذهنی به مؤلفه‌های اجتماعی باز میگردد که در پژوهش حاضر به تاثیر بعد عینی امنیت پرداخته شده است. همچنین رضایت مسکونی بخشی از حوزه رضایت از زندگی می‌باشد. (Campbell et al, 1976)

برنامه ریزی مسکن اشارکم درآمد زمانی می تواند در راستای ارتقای کیفیت و رضایتمندی سکونت در این نواحی باشد که کلیه ابعاد رضایتمندی سکونت را همزمان مورد توجه قرار دهد. رضایتمندی سکونت متأثر از شرایط عینی (ابعاد کالبدی، اجتماعی و خدماتی) و بعد ذهنی (احساس امنیت) است؛ بنابراین اگر برنامه ریزی شهری خواستار تقویت این موضوع است، میبایست بهبود و ارتقای ابعاد فوق را در نظر داشته باشد. پس در این پژوهش به بررسی تاثیر مؤلفه‌های کالبدی بر احساس امنیت ساکنین مسکن مهر پاسارگاد در فضای بازپرداخته شده است. در این راستا سعی شده است به سوال اصلی پژوهش - چه رابطه‌ای میان متغیر کالبدی مقیاس انسانی فضا، قابلیت نمایانی فرم فضا، آسایش بصری و محیطی با احساس امنیت وجود دارد؟ پاسخ داده شود؛ بنابراین با استفاده از ابزار پرسشنامه که توسط ساکنان مسکن مهر پاسارگاد صورت گرفت و سپس توسط ابزار SPSS پرسشنامه‌ها تحلیل و به بررسی رابطه بین متغیرهای مورد نظر و احساس امنیت پرداخته شد. نتایج تحقیق به اثبات فرضیه پژوهش - بین متغیرهای کالبدی از قبیل مقیاس انسانی فضا، قابلیت نمایانی فرم فضا، آسایش بصری و محیطی و احساس امنیت رابطه معناداری وجود دارد- تاکید دارد.

۲- پیشینه تحقیق

در زمینه امنیت در فضاهای شهری، پژوهش‌های گوناگونی انجام گرفته شده است. اهمیت توجه به امنیت در فضاهای شهری برای ایجاد رضایتمندی شهروندان و همچنین کاهش آسیب اجتماعی، منجر شده است تا نظریه پردازان به بیان ایده‌هایی در خصوص مسائل مرتبط با امنیت محیط‌های شهری بپردازند که در ادامه به بررسی مهمترین نتایج به دست آمده از پژوهش‌ها پرداخته خواهد شد. اکبری و پاک بنیان (۱۳۹۱) در مقاله‌ای تحت عنوان تاثیر کالبد فضاهای عمومی بر احساس امنیت اجتماعی زنان (نمونه موردی: محله نارمک و شهرک اکباتان شهر تهران)، به ارائه ضوابط کالبدی جهت ارتقای حس امنیت اجتماعی در فضاهای جمعی محیط‌های مسکونی می‌پردازند. نتایج بررسی کالبدی در محله نارمک و شهرک اکباتان نشان میدهد که فضاهای جمعی در محله نارمک واجد شاخصه‌های کالبدی موثر در کاهش موقعیتهای مجرمانه نظیر مقیاس انسانی فضا، قابلیت نمایانی فرم فضا، آسایش بصری و محیطی و افزایش احساس امنیت اجتماعی است. این در حالی است که بررسی در فضاهای جمعی شهرک اکباتان نتایج متفاوتی را نشان میدهد و بر تاثیر شاخصه‌های کالبدی این فضاها نظیر مقیاس غیرانسانی فضا، عدم قابلیت نمایانی فرم فضا، آلودگی بصری، آلودگی نمادی، آلودگی نور و آلودگی محیطی بر افزایش پتانسیل وقوع جرم و کاهش احساس امنیت در این فضاها صحنه میگذارد. پور محمدی و قربانیان در پژوهش خود با عنوان ترس از جرم در فضای شهری؛ شناسایی مؤلفه‌های مکانی اثرگذار بر کنترل ترس و افزایش امنیت اجتماعی بر پایه چارچوبهای نظری، مؤلفه‌های محیطی زمینه ساز ترس در فضاهای شهری را استخراج و شاخص‌ها و سنجه‌های اثرگذار بر هر کدام را معرفی کرده است. بدین منظور، محله‌ها را به دو دسته امن و ناامن، تقسیم کرده و میزان اثرگذاری هر کدام از مؤلفه‌های مکانی - در سه دسته ساختاری، کارکردی و ادراکی - و شاخصها و سنجه‌های زیرمجموعه آنها، سنجیده است. در نتیجه شاخص‌های محیطی تاثیرگذار بر کنترل از ترس و ارتقای احساس امنیت مانند بی‌نظمی‌های فیزیکی، الگوی کاربری زمین و کیفیت و کمیت فعالیت‌ها، عدم تعریف پذیری فضاها، فرسودگی فیزیکی بافت، مورد بررسی قرار گرفته است. سیدزاده ثانی و جلالی (۱۳۹۴) در مقاله خود با عنوان بررسی بسترهای قانونی جرم‌زا در پروژه مسکن مهر با توجه به اصول طراحی (CPTED) محیطی پیشگیری از جرم، به بررسی عدم حس امنیت ساکنان مسکن مهر از فضای زندگی خود می‌پردازد و دلیل این نارضایتی و عدم امنیت را تلاش دولت برای کاهش هزینه تولید مسکن میدانند که سبب بلند مرتبه سازی، کوچک سازی و مکان‌یابی نامناسب طرح در حاشیه شهرهاست.

نیومن، با بیان نظریه فضای قابل دفاع (Space Defensible) (۱۳۸۷)، طراحی معماری و محیطی را عاملی بر بزهکاری دانست. در همین راستا ۴ عنصر طراحی فیزیکی که به خلق محیط های امن کمک میکنند را بیان کرد. در عنصر تقسیم بندی فضا، فضاهای خصوصی، نیمه خصوصی و عمومی تعریف شده است. تعبیه پنجره به شکلی که اجازه نظارت بر فضای بیرون را بدهد از عنصر دیگر طراحی فیزیکی میباشد. همچنین استفاده از اشکال متعارف و جایگیری دقیق در داخل مناطق شهری از دیگر شاخص های کالبدی در تأمین احساس امنیت است. جین جیکوبز (۱۳۸۶) معتقد است که حفظ امنیت شهر وظیفه اساسی خیابانها و پیاده راه های یک شهر است. وضوح مسیر در روز و شب، حذف موانع فیزیکی و کاربری های مزاحم در طول مسیر پیاده راه ها، استفاده از کفپوشهای مناسب باعث شده تا عابران پیاده با امنیت بیشتر از این فضاها استفاده نمایند. همچنین ایجاد تنوع فضایی در ایجاد ایمنی عابران نقش بسزایی دارد. در پژوهشی دیگر حسین مدی (۱۳۹۲) به بررسی آسیب شناسی کالبدی معماری مسکن مهر پرداخته و هدف از بررسی آن، شناخت آسیبها و شاخصهای معماری و شهرسازی بوده است... نتایج بدست آمده از پرسشنامه ها و مطابقت با شاخصهای استاندارد نشان میدهد که مسکن مهر مشترک قزوین به طور کلی با شاخصها مطابقت داشته است اما آنچه باعث عدم رضایت مردم شده است نبود تناسب در حجم ساختمانها به فضای باز، عدم توجه و طراحی برای آرامش انسانها، تراکم بالا و... میباشد. یادآوری این نکته لازم است که نتایج بدست آمده تنها با تکیه بر تعدادی شاخص معماری-شهرسازی و تعداد افراد محدودی بوده است که در مسکن مهر ساکن شده اند یا در محدوده شهرک مهر مشترک مشاهده شدهاند و در صورت به کارگیری شاخصهای بیشتر این احتمال وجود دارد که نتایج تحت تأثیر قرار گیرند. قرآیی و همکاران (۱۳۸۹) کنترل دسترسی ها و محدودسازی آن ها، تغییر یا اصلاح کالبدی، نظارت بصورت مکانیکی (روشنایی و دوربین) و طبیعی (روزنه ها، پنجره ها و موانع طبیعی)، روشنایی و نحوه نورپردازی در شب، از اقداماتی میداند که میتواند کالبد فیزیکی شهر را برای تقویت و ارتقا حس امنیت بهبود بخشد.

جدول ۱- عوامل استخراجی موثر در ایجاد حس امنیت از دیدگاه پژوهشگران، منبع: نگارندگان

پژوهشگران	سال	عوامل مهم استخراجی
اکبری و پاک بنیان	۱۳۹۱	شاخصهای کالبدی موثر در کاهش موقعیتهای مجرمانه، مقیاس انسانی فضا، قابلیت نمایانی فرم فضا، آسایش بصری و محیطی و افزایش احساس امنیت اجتماعی، عدم آلودگی نمادی، عدم آلودگی نور و آلودگی محیطی
پور محمدی و قربانیان		شاخص های محیطی تاثیر گذار بر کنترل از ترس و ارتقای احساس امنیت مانند بی نظمی های فیزیکی، الگوی کاربری زمین و کیفیت و کمیت فعالیت ها، عدم تعریف پذیری فضاها، فرسودگی فیزیکی بافت
سیدزاده تانی و جلالی	۱۳۹۴	دلیل نارضایتی و عدم امنیت، بلند مرتبه سازی، کوچک سازی و مکان یابی نامناسب طرح در حاشیه شهر ها
نیومن	۱۳۸۷	ادغام کاربری ها، تعبیه پنجره، استفاده از اشکال متعارف، جایگیری دقیق
جیکوبز	۱۳۸۶	استفاده از کاربری مختلط چه به لحاظ نوع استفاده و چه از نظر حضور ابنیه با ستهای مختلف در یک ناحیه، توجه به عنصر خیابان، نفوذ پذیر بودن، قابل دسترس بودن بافت، ملحوظ داشتن فعالیت های مناسب پیش از توجه به نظم بصری محیط، اختلاط اجتماعی و انعطاف پذیر بودن فضا.
مدی	۱۳۹۲	تناسبات در حجم ساختمان ها به فضای باز، توجه و طراحی برای آرامش انسان، تراکم کم
قرآیی و همکاران	۱۳۸۹	کنترل دسترسی ها و محدودسازی آن ها، تغییر یا اصلاح کالبدی، نظارت بصورت مکانیکی (روشنایی و دوربین) و طبیعی (روزنه ها، پنجره ها و موانع طبیعی)، روشنایی و نحوه نورپردازی در شب

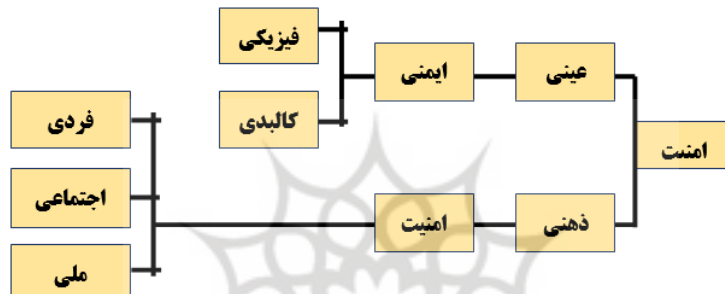
بررسی ها نشان می دهد که امنیت یکی از عوامل اصلی و مهم در انتخاب یک سرپناه سکونتی حتی موقت نیز تاثیر گذار است، در سر پناه موقت هم مخاطب می کوشد تا مکانی رات انتخاب کند که از تمامی عوامل تهدید کننده در امان باشد و بتواند با آرامش در کمال آسایش زندگی کند. در ادامه پژوهش به مؤلفه های موثر بر امنیت محیط های سکونتی و عوامل تاثیر گذار بر بوجود آوردن امنیت پرداخته خواهد شد.

۳- مبانی نظری

۳-۱- مفهوم امنیت

امنیت به معنای «رهایی از خطر، تهدید، آسیب، ترس یا وجود آرامش، اطمینان، آسایش و اعتماد» است (ساروخانی، نویدنیا؛ ۱۳۸۵، ۸۸) و محصول برقراری نظم در جامعه است که در اعلامیه جهانی حقوق بشر به عنوان یکی از حقوق اجتماعی انسان بیان شده و هم ردیف آزادی قرار گرفته است (صالحی، ۲۰۱۳۸۷، ۲۲) نیاز به امنیت همواره از نیازهای اساسی انسان بوده که براساس طبقه بندی مازلو (A.H. Maslow, 1943) در رتبه دوم و بعد از نیازهای جسمانی و زیستی قرار دارد در صورت برآورده نشدن نسبی این نیاز، نیازهای بالتر انسان مانند نیاز به عشق، نیاز به احترام به طور نسبی برآورده نشده و انسان از دستیابی به

بالاترین نیاز خود که خودکوفایی است باز میماند (پاکزاد، ۱۳۸۵، ۳۳) امنیت از سه لایه اصلی و متکامل تشکیل شده است که عبارتند از: امنیت فردی، امنیت اجتماعی و امنیت ملی. (اکبری، پاک بنیان، ۱۳۹۱، ۵۴) در این پژوهش منظور از امنیت، همان امنیت اجتماعی است؛ حالت فراغت همگانی از تهدیدی که رفتار غیرقانونی یک فرد (جرم)، ممکن است در تمامی یا در بخشی از یک جامعه پدید آورد (ساروخانی و نویدنیا، ۱۳۸۵، ۸۹) برخی صاحب‌نظران معتقدند امنیت از دو جنبه عینی و ذهنیت تشکیل شده که جنبه عینی و بیرونی آن همان ایمنی و جنبه ذهنی و درونی آن احساس امنیت نام دارد (کارگر، ۱۳۸۳، ۳۶) منظور از جرایم شهری، جرایمی است که در فضاهای عمومی شهری، یا مکانهایی که احتمال سرایت جرم از فضاهای عمومی به فضاهای خصوصی وجود دارد صورت میگیرد. ویژگی دیگر جرایم شهری این است که ناآشنا بودن افراد نسبت به هم منجر به تشدید آنها میشود. وقتی افراد نسبت به هم شناخت حاصل کرده باشند، دیگر نمیتوانند در فضاهای عمومی به ارتکاب جرم بپردازند و این کار را فقط در فضاهای خصوصی یا فضاهای خاص انجام میدهند (علی آبادی، ۱۳۸۵، ۷). مراد از کالبد فضای عمومی در این پژوهش همان عناصر و اجزای کالبدی تشکیل دهنده فضاهای عمومی باز می باشد که عبارتند از: کف، بدنه، سقف و عناصر مستقر در فضا (اثاثه شهری و پوشش گیاهی) و از آن جایی که هدف طراحی شهری تبدیل نیازهای فضایی - رفتاری مردم (از جمله نیاز به امنیت) به فضای کالبدی مناسب است (بحرینی، ۱۳۸۶، ۴۹) کالبد فضاهای باز عمومی به عنوان یکی از مهمترین محصولات طراحی شهری باید بتواند نیازها و توقعات استفاده کنندگانش را برآورده کند و در صورتی که نتیجه کار طراحی شهری نتواند نیاز به امنیت استفاده کنندگان از فضاها را ارضا کند، فضاهایی در شهر خلق میشوند که مردم در آنها احساس امنیت نمیکند و زمینه بروز رفتارهای نابهنجار و جرایم شهری فراهم میشود.

نمودار ۱ - تقسیم‌بندی امنیت، منبع: نگارندگان

از آن جایی که امنیت اجتماعی در زمره عوامل اجتماعی تاثیرگذار کلان بر سرزندگی فضاهای شهری بوده و گلکار نیز در پژوهشی، سرزندگی را به همراه ۱۶ کیفیت دیگر که ایمنی و امنیت یکی از آنهاست آفریننده کیفیت طراحی شهری می داند؛ با جمع بندی مطالب گفته شده میتوان ادعا کرد اگر در نتیجه فرایند طراحی شهری، فضایی با ویژگیهای کالبدی مناسب و درخور فضای شهری امن و قابل دفاع خلق نشود، استفاده کنندگان از این فضاها همواره در این فضاها ترس از وقوع جرم داشته و احساس امنیت کافی برای حضور در این فضاها ندارند. این عدم حضور در فضاهای باز عمومی محلات مسکونی علاوه بر کاهش سرزندگی فضاهای عمومی و اختلال در کیفیت طراحی شهری، موجبات کاهش نظارت اجتماعی و در پی آن افزایش موقعیتهای مجرمانه در این فضاها را فراهم و در نهایت ناامنی هرچه بیشتر این فضاها را در پی خواهد داشت.

جدول ۲ - عوامل استخراجی موثر در ایجاد حس امنیت از دیدگاه پژوهشگران، منبع: نگارندگان

عوامل مهم استخراجی	سال نشر	پژوهشگران
رهایی از خطر، تهدید، آسیب ترس، اطمینان، آسایش، اعتماد	۱۳۸۵	ساروخانی، نویدنیا
نظم، حقوق اجتماعی، آزادی	۱۳۸۷	صالحی
توجه به نیاز ردیف دوم دسته بندی مازلو	۱۳۸۵	پاکزاد
امنیت فردی، امنیت اجتماعی، امنیت ملی	۱۳۹۱	اکبری، پاک بنیان
امنیت ذهنی، امنیت عینی	۱۳۸۳	کارگر
عدم آشنایی افراد نسبت به هم	۱۳۸۵	علی آبادی
عناصر و اجزای کالبدی {کف، بدنه، سقف، مبلمان فضا، پوشش گیاهی}	۱۳۸۶	بحرینی

با توجه به مفاهیم مطرح شده از دیدگاه پژوهشگران مختلف شاهد بررسی امنیت از بعد و عناصر مختلف هستیم که علاوه بر عوامل مطرح شده، امنیت را می توان در بعد کالبدی از طریق عناصری چون فاصله استقرار قرارگیری بلوک ها نسبت به یکدیگر، مکانیابی درست مجتمع های مسکونی نسبت به فضاهای عمومی خدمات شهری، دید ساکنین نسبت به فضای باز، اختلاف سطح های موجود در فضاهای باز مورد بررسی قرار داد.

۳-۲- مؤلفه های کالبد معماری موثر در ایجاد امنیت

بازرسی های صورت گرفته در روند مبانی نظری می توان به دسته بندی مؤلفه های کالبدی موثر بر ایجاد امنیت در فضاهای باز مجتمع های مسکونی در نمودار ۲ اشاره نمود.

نمودار ۲- معیارهای کالبدی موثر بر ایجاد امنیت در فضای باز مجتمع های مسکونی، منبع: نگارندگان

مؤلفه ها ارایه شده به پنج دسته اصلی و چهارده عوامل تاثیرگذار به جهت شناخت مؤلفه ها در فضا های معماری تقسیم می شود؛ که در ادامه به تعریفی از هر مؤلفه و عوامل مرتبط با آن در جهت درک بیشتر پرداخته خواهد شد.

۳-۳- محدوده مورد مطالعه

مسکن مهر شهرستان پاسارگاد در سه نوع مخاطب مسکن کارگری، مسکن فرهنگیان و مسکن کمیته امداد در شرق شهر سعادت شهر ۲ کیلومتری جاده سعادت شهر_ ارسنجان در شهرک جدیدی به مساحت ۶۰ هکتار با کاربری های پیشنهادی، مسکونی، تجاری، اداری، ورزشی، فضای سبز، فرهنگی، بهداشتی، آموزشی و... واقع شده است که در حال حاضر صرفا آپارتمان های مسکن مهر کارگری و مسکن مهر فرهنگیان اجرا شده است.

تصویر ۱- موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه، منبع: نگارندگان

۴- روش تحقیق

تحقیق فوق از نوع توصیفی- همبستگی می باشد؛ که به لحاظ هدف یک تحقیق کاربردی است. در تحقیق حاضر تلاش گردیده با بررسی منابع و اسناد و مدارک موجود در خصوص هدف پژوهش به جمع آوری مبانی نظری تحقیق در ارایه مفهوم امنیت و بررسی دیدگاه های مختلف در فهم معانی آن پرداخته و به لحاظ نزدیک شدن به هدف نهایی تحقیق یعنی ارایه راهکارهایی برای ایجاد کالبد مناسب که احساس امنیت را افزایش دهد، به جمع آوری پیشینه تحقیق پرداخته و در انتهای مبانی نظری به شناخت موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه پرداخته خواهد شد. در نهایت عمده مطالعه باروش تحقیق پیمایشی با ابزار گردآوری داده ها پرسشنامه محقق ساخت برای بررسی میزان روایی آن بین ۱۰ نفر از اساتید و جهت قابل فهم بودن بین ۲۰ نفر از ساکنین مجتمع مسکونی و آلفای کرنباخ به دست آمده ۰/۷۱۱ که نشان دهنده پایایی است و مصاحبه از ساکنین مجتمع مسکن مهر شهرستان پاسارگاد که در ۳ کیلومتری سعادت شهر واقع شده نسبت به بررسی تاثیرمؤلفه های موثر امنیت کالبدی برمیزان رضایت مندی از فضاهای باز مجموعه پرداخته و جهت کمی سازی داده های استخراجی به تحلیل با نرم افزارهای excel2013-spss21 پرداخته شد. حجم نمونه با اطمینان ۹۵٪ و انحراف استاندارد ۵٪ و حاشیه خطای ۵٪+/- با جامعه آماری ۱۰۷ خانوار با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۹۰ خانوار تعیین گردید. روش آزمون و بررسی فرضیات تحقیق استفاده از آزمون می باشد؛ که در نتیجه به ارایه متغیرهای موثر بر احساس امنیت و پیشنهادات در جهت ارتقاء آن و همچنین افزایش رضایتمندی پرداخته خواهد شد.

جدول ۳- معیارها و زیر معیارهای کالبدی موثر بر ایجاد امنیت در فضای باز مجتمع های مسکونی (منبع: نگارنده)

معیارها	زیر معیارها
فرم فضا	عدم ایجاد اختلاف سطح در فضای باز
	رویت بصری (عدم وجود کنج ها و فرم های فرو رفته)
	نمایانی و خوانایی (شکل، رنگ، نظم)
اندازه فضا	توجه به مقیاس فضا و انسان
	عدم ازدحام و شلوغی و اضطراب از خلوتی
	وجود پوشش گیاهی کم پوشش در مقیاس دید
آسایش بصری و محیطی	عدم آلودگی دیداری و محیطی، ایجاد تناسب بصری
	عدم آلودگی نمادی، استفاده از نشانه جهت خوانایی
	عدم آلودگی نور
سازمان فضایی	مشخص کردن مرزهای قلمرو و نفوذ پذیری
	توجه به وضعیت حمل و نقل عمومی
	وضعیت دسترسی مطلوب
مکانیابی	موقعیت قرارگیری مجموعه نسبت به فضای خدمات شهری
	فاصله قرارگیری بلوک ها نسبت به هم

۵- تحلیل داده

جدول ۴- توزیع فراوانی جنسیت. منبع: نگارندگان

پاسخ دهندگان	گزینه ها	تعداد	درصد
ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد	مرد	۲۳	۲۵,۵
	زن	۶۷	۷۴,۵
	جمع کل	۹۰	۱۰۰

جدول ۵- توزیع فراوانی سن پاسخگویان. منبع: نگارندگان

پاسخ دهندگان	گزینه ها	تعداد	درصد
ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد	۲۰-۳۰	۲۲	۲۴,۵
	۳۰-۴۰	۳۷	۴۱,۵
	۴۰-۵۰	۲۴	۲۶,۵
	۵۰ و بالاتر	۷	۷,۵
	جمع کل	۹۰	۱۰۰

جدول ۶- توزیع فراوانی سال‌های سکونت پاسخگویان. منبع: نگارندگان

گزینه‌ها	تعداد	درصد
منزل شخصی	۶۳	۷۰
رهن و اجاره	۲۷	۳۰
جمع کل	۹۰	۱۰۰

جدول ۷- توزیع فراوانی نوع مالکیت پاسخگویان. منبع: نگارندگان

گزینه‌ها	تعداد	درصد
کمتر از ۵ سال	۷۱	۷۸,۵
۵ تا ۱۰ سال	۱۹	۲۱,۵
جمع کل	۹۰	۱۰۰

۶- تحلیل استنباطی داده‌ها

آزمون بین مؤلفه فرم فضا و احساس امنیت: جدول ۶ به بررسی رابطه بین فرم فضا و احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد پرداخته است. با توجه به اینکه سطح معناداری این دو متغیر برابر با $0/00$ (کمتر از $0,05$) است، میتوان گفت رابطه معناداری بین دو متغیر وجود دارد.

جدول ۸- همبستگی مؤلفه فرم فضا و احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد. منبع: نگارندگان

فرم فضا	احساس امنیت	
	Pearson Correlation (همبستگی)	.769**
	Sig. (2-tailed) (معناداری)	0.001
	N (تعداد)	90

جدول ۹- رابطه بین معیارهای فرم فضا و احساس امنیت. منبع: نگارندگان

احساس امنیت		متغیرهای مستقل
معناداری	همبستگی پیرسون	
.001	-.490	عدم ایجاد اختلاف سطح در فضای باز
.013	-.529	رویت بصری (عدم وجود کنج‌ها و فرم‌های فرو رفته)
.001	.406	نمایانی و خوانایی (شکل، رنگ، نظم)

جدول ۷ نشان می‌دهد رویت بصری (عدم وجود کنج‌ها در بدنه ساختمان و همچنین فرم‌های فرورفته) با ضریب $-0,529$ عدم ایجاد اختلاف سطح در فضای باز با ضریب $-0,490$ از مهمترین عوامل تأثیرگذار فرم فضا در افزایش احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد به دست آمده است. آزمون بین مؤلفه اندازه فضا و احساس امنیت: بین مؤلفه اندازه فضا و احساس امنیت ساکنین رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱۰- همبستگی مؤلفه اندازه فضا و احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد. منبع: نگارندگان

اندازه فضا	احساس امنیت	
	Pearson Correlation (همبستگی)	.573**
	Sig. (2-tailed) (معناداری)	0.001
	N (تعداد)	90

جدول ۱۱- رابطه بین معیارهای اندازه فضا و احساس امنیت. منبع: نگارندگان

احساس امنیت		متغیرهای مستقل
معناداری	همبستگی پیرسون	
.001	-.508	توجه به مقیاس فضا و انسان
.015	-.490	عدم ازدحام و شلوغی و اضطراب از خلوتی

آزمون بین مؤلفه آسایش بصری و محیطی و احساس امنیت: بین مؤلفه آسایش بصری و محیطی و احساس امنیت ساکنین رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱۲- همبستگی مؤلفه آسایش بصری و محیطی و احساس امنیت ساکن مجتمع مسکن مهر پاسارگاد. منبع: نگارندگان

آسایش بصری و محیطی	احساس امنیت	
	Pearson Correlation (همبستگی)	.773**
	Sig. (2-tailed) (معناداری)	0.001
	N (تعداد)	90

جدول ۱۳- رابطه بین معیارهای آسایش بصری و محیطی و احساس امنیت. منبع: نگارندگان

معناداری	احساس امنیت		متغیرهای مستقل
	همبستگی پیرسون	معناداری	
.003	.311		وجود پوشش گیاهی کم پوشش در مقیاس دید
.001	.352		عدم آلودگی دیداری و محیطی، ایجاد تناسب بصری
.000	.397		عدم آلودگی نمادی، استفاده از نشانه جهت خوانایی
.001	.522		عدم آلودگی نور

جدول ۱۳ نشان می‌دهد، آلودگی نور (عدم نورپردازی مناسب) با ضریب ۰.۵۲۲، از مهمترین عوامل تأثیرگذار آسایش بصری و محیطی در افزایش احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد به دست آمده است.

آزمون بین مؤلفه سازمان فضایی و احساس امنیت: بین مؤلفه سازمان فضایی و احساس امنیت ساکنین رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱۴- همبستگی مؤلفه سازمان فضایی و احساس امنیت ساکن مجتمع مسکن مهر پاسارگاد. منبع: نگارندگان

سازمان فضایی	احساس امنیت	
	Pearson Correlation (همبستگی)	.598**
	Sig. (2-tailed) (معناداری)	0.001
	N (تعداد)	90

جدول ۱۵- رابطه بین معیارهای سازمان فضایی و احساس امنیت. (منبع: نگارندگان)

معناداری	احساس امنیت		متغیرهای مستقل
	همبستگی پیرسون	معناداری	
.000	.461		مشخص کردن مرزهای قلمرو و نفوذ پذیری
.013	.363		توجه به وضعیت حمل و نقل عمومی
.02	.440		وضعیت دسترسی مطلوب

آزمون بین مکان یابی و احساس امنیت: بین مؤلفه مکانیابی و احساس امنیت ساکنین رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱۶- همبستگی مؤلفه مکانیابی و احساس امنیت ساکن مجتمع مسکن مهر پاسارگاد. منبع: نگارندگان

مکانیابی	احساس امنیت	
	Pearson Correlation (همبستگی)	.711**
	Sig. (2-tailed) (معناداری)	0.01
	N (تعداد)	90

جدول ۱۷- رابطه بین معیارهای مکانیابی و احساس امنیت. منبع: نگارندگان

معناداری	احساس امنیت		متغیرهای مستقل
	همبستگی پیرسون	معناداری	
.001	-.575		موقعیت قرارگیری مجموعه نسبت به فضای خدمات شهری
.015	-.541		فاصله قرارگیری بلوک‌ها نسبت به هم

بحث و نتیجه گیری

امروزه توجه به مفهوم امنیت و روشهای ارتقاء آن، امروزه به عنوان یکی از اولویتهای اساسی در طراحی و برنامه ریزان شهری تبدیل شده است. توجه به امنیت شهری به عنوان بستر اساسی برای رفع نیازهای اساسی زندگی، ایجاد تعاملات اجتماعی و ارائه خدمات عمومی و در نتیجه ایجاد شهری پویا و سرزنده، مورد اتفاق نظر عمومی نظریه پردازان است. بی تردید نمیتوان عوامل کالبدی را در ایجاد احساس امنیت نادیده گرفت. عوامل کالبدی از قبیل فرم فضا، اندازه فضا، آسایش بصری و محیطی، سازمان فضایی و مکانیابی و زیر معیارهای هر کدام، از عوامل ایجاد احساس امنیت شمرده میشوند. لکن در طراحی ساختمان ها و فضای باز آنها باید مورد توجه قرار بگیرد. با این وجود آمارهای مختلف در بررسی احساس امنیت در مجتمع های مسکونی نشانگر این است علیرغم اینکه طراحی می تواند در ایجاد احساس امنیت اثرگذار باشد، به نظر می رسد ریشه برخی از نا امنی ها را باید در عدم توجه برنامه ریزان و طراحان در تدوین و اجرای برنامه ها و طراحی های بهینه جستجو کرد که نیازمند ارائه راهکارهای مناسب در بهبود امنیت شهری است.

همبستگی بین فرم فضا و احساس امنیت معیندار است. با توجه به اینکه سطح معناداری این دو متغیر برابر با $0/001$ (کمتر از $0/05$) است، میتوان گفت رابطه معناداری بین دو متغیر وجود دارد. میزان همبستگی این دو متغیر برابر با $0/769$ است که نشان دهنده همبستگی بالا و مستقیم بین دو متغیر است. عدم ایجاد اختلاف سطح در فضای باز با ضریب $(-0/490)$ ، روئت بصری (عدم وجود کنج ها و فرم های فرورفته) با ضریب $(-0/529)$ ، نمایانی و خوانایی با ضریب $(0/406)$ از مهمترین عوامل کالبدی تاثیر گذار فرم فضا در افزایش احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد به دست آمد. بین اندازه فضا و احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد نیز رابطه معناداری وجود دارد. میزان همبستگی این دو متغیر برابر با $0/573$ است که نشان دهنده همبستگی متوسط و مستقیم بین این دو متغیر است. توجه به قیاس فضا و انسان با ضریب $(-0/508)$ ، عدم ازدحام و شلوغی و اضطراب از خلوتی با ضریب $(-0/490)$ از مهمترین عوامل تاثیرگذار اندازه فضا بر افزایش احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد به دست آمد. همچنین قابل به ذکر است با کاهش اکثر این مؤلفه ها میتوان احساس امنیت را افزایش داد. بین آسایش بصری و محیطی و احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد رابطه معناداری وجود دارد. میزان همبستگی این دو متغیر برابر با $(0/733)$ است. وجود پوشش گیاهی کم پوش در مقیاس دید با ضریب $(0/311)$ ، عدم آلودگی دیداری و محیطی، ایجاد تناسب بصری با ضریب $(0/352)$ ، عدم آلودگی نمادی با ضریب $(0/397)$ و عدم آلودگی نور با ضریب $(0/522)$ ، از مهمترین عوامل تأثیرگذار آسایش بصری و محیطی در افزایش احساس امنیت به دست آمده است. بین سازمان فضایی و احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد رابطه معناداری وجود دارد. میزان همبستگی این دو متغیر برابر با $(0/598)$ است. مشخص کردن مرزهای قلمرو و نفوذ پذیری با ضریب $(0/461)$ ، توجه به وضعیت حمل و نقل عمومی با ضریب $(0/363)$ ، وضعیت دسترسی مطلوب نیز با ضریب $(0/440)$ از مهمترین عوامل تأثیرگذار اصول سازمان فضایی در افزایش احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر به دست آمده است. بین مکانیابی و احساس امنیت نیز رابطه معناداری وجود دارد. میزان همبستگی این دو متغیر برابر با $(0/711)$ است. موقعیت قرارگیری مجموعه نسبت به فضای خدمات شهری با ضریب $(0/575)$ و فاصله قرارگیری بلوک ها نسبت به هم با ضریب $(0/541)$ از عوامل تاثیر گذار بر ایجاد احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد است.

احساس ناامنی شهروندان و همبستگی اماری میان مؤلفه های کالبدی و امنیت نشان میدهد که در مجتمع مسکن مهر پاسارگاد به آسایش بصری و محیطی که خود شامل زیر مجموعه های تناسب، فقدان روشنایی، عدم نشانه ها، وجود فاضلاب که از جمله مهمترین مؤلفه های اثر گذار بر امنیت میباشد، توجه نشده است؛ اما با افزایش و ایجاد خوانایی نشانه ها و علایم در فضای عمومی (آلودگی نمادی)، قرار دادن نمادها و علایم کافی و مناسب در ورودی ها و خروجی های فضاهای عمومی، نشانه گذاری مسیرهای ارتباطی در فضاهای عمومی، هماهنگی نور و رنگ مصالح در بدنه فضاهای جمعی (آلودگی دیداری)، هماهنگی تعداد طبقات و احجام ساختمانی در بدنه های فضاهای جمعی، خوانایی در فرم کالبدی بدنه فضاهای جمعی، کمیت و کیفیت مناسب روشنایی ها در فضاهای جمعی (آلودگی نور)، جانمایی مناسب روشنایی ها در فضاهای جمعی، بهداشتی بودن کانال های فاضلاب و تاسیسات در فضاهای عمومی (آلودگی محیطی)، طراحی و جانمایی مناسب سطل های زباله همگانی در فضاهای جمعی میتوان آسایش بصری و محیطی که بیشترین تاثیر را بر احساس امنیت دارد، تأمین کرد. همچنین همبستگی اماری میان مؤلفه های کالبدی و امنیت نشان میدهد که در مجتمع مسکن مهر پاسارگاد به اندازه و فرم فضا که خود شامل زیر مجموعه های اندازه فضا و فرم فضا که از جمله مهمترین مؤلفه های اثر گذار بر امنیت میباشد، توجه نشده است. با پرهیز از طراحی فضاهای فرعی و پرت در فضاهای عمومی (مقیاس فضا)، طراحی مسیرهای ورودی و خروجی مناسب به فضاهای عمومی، چیدمان مناسب مبلمان شهری جهت افزایش دعوت کنندگی فضاهای عمومی (ازدحام)، استفاده از فرم مصالح مناسب مبلمان شهری جهت افزایش دعوت کنندگی، پرهیز از طراحی و برجای ماندن فضاهای خالی در فضاهای جمعی (قابلیت نمایانی فرم)، پرهیز از طراحی فضاهای U شکل نامناسب در فضاهای عمومی، پرهیز از طراحی پوشش گیاهی نامناسب در فضا به منظور رویت پذیری همه جانبه فضا میتوان در ایجاد مؤلفه اندازه و فرم فضا که دومین عامل مهم در ایجاد احساس امنیت است، به وجود آورد و در نتیجه با طراحی مناسب و با توجه به اصول ذکر شده می توان احساس امنیت در فضاهای باز را افزایش داد.

منابع

۱. اکبری، رضا. پاک بنیان، سمانه. (۱۳۹۱). تاثیر کالبد فضاهای عمومی بر احساس امنیت اجتماعی زنان (نمونه موردی: محله نارمک و شهرک اکباتان شهر تهران). نشریه هنرهای زیبا. دوره ۱۷. شماره ۲. ۵۳-۶۴
۲. بحرینی، سیدحسین. (۱۳۸۶). فرایند طراحی شهری، دانشگاه تهران، تهران
۳. پاکزاد، جهانشاه. (۱۳۸۵). مبانی نظری و فرایند طراحی شهری. شهیدی. تهران
۴. پور محمدی، محمدرضا. قربانیان، مهشید. (۱۳۹۳). ترس از جرم در فضای شهری؛ شناسایی مؤلفه‌های مکانی اثرگذار بر کنترل ترس و افزایش امنیت اجتماعی بر پایه چارچوب‌های نظری. نشریه آرمان شهر. شماره ۱۹. ۱۹۰-۱۷۷
۵. جیکوبز، جین. (۱۳۸۶). مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی، حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، دانشگاه تهران
۶. ساووخانی، باقر. نویدنیا، منیژه. (۱۳۸۵). امنیت اجتماعی خانواده و محل سکونت در تهران. فصلنامه رفاه اجتماعی. شماره ۲۲. ۸۷-۱۰۸
۷. سید زاده ثانی، سید مهدی. جلالی، محدثه. (۱۳۹۴). بررسی بسترهای قانونی جرم زا در پروژه مسکن مهر با توجه به اصول طراحی) محیطی پیشگیری از جرم. (CPTED). فصلنامه وکیل مدافع. شماره ۱۴. ۵۲-۲۹
۸. شریعتی، سعید. (۱۳۸۴). بررسی احساس امنیت عمومی در استان خراسان. پژوهشکده اقبال، جهاد دانشگاهی مشهد
۹. صالحی، اسماعیل. (۱۳۸۷). ویژگی‌های محیطی فضاهای شهری امن، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری، تهران
۱۰. علی آبادی، جواد. (۱۳۸۱). نقش فضاهای شهری در تأمین امنیت اجتماعی، ماهنامه شهرداری ها، شماره ۴۱. ۵-۱۳
۱۱. کارگر، بهمن. (۱۳۸۳). امنیت شهری، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران
۱۲. مدی، حسین. شعبانیان، مهشید. متقی نیا، تینا. (۱۳۹۲). آسیب شناسی فرهنگ و معماری ایرانی در مسکن مهر مشترک قزوین. همایش ملی معماری و شهرسازی انسان گرا، قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین.
۱۳. مدنیپور، علی. (۱۳۷۹). طراحی فضای شهری، ترجمه: فرهاد مرتضایی. تهران: انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری
۱۴. نیومن، اسکار. (۱۳۸۷). خلق فضاهای قابل دفاع، فائزه رواقی و کاوه صابر، طحان، تهران نیومن، اسکار. (۱۳۸۷). خلق فضاهای قابل دفاع، فائزه رواقی و کاوه صابر، طحان، تهران
15. Campbell, A. Converse, P.E. Rodgers, W.L. (1976). The Quality of American Life. Russell Sage Foundation, New York
16. Maslow, A.H. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review. 50(4). 370-96.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی